

KÖRPER UND
SEXUALITÄT

Prekid trudnoće

Što trebate znati –

Na što trebate paziti

Kroatische Ausgabe

pro familia
Deutsche Gesellschaft für Familienplanung,
Sexualpädagogik + Sexualberatung e.V.

Impressum: © 1991, pro familia Deutsche Gesellschaft für Familienplanung, Sexualpädagogik und Sexualberatung e.V., Bundesverband, Stresemannallee 3, 60596 Frankfurt am Main, Telefon 069 / 63 90 02, E-Mail: Profamilia.info@t-online.de. <http://www.profamilia.de>.

1. Auflage 2001, 20.000.

Grafik-Design: Eckard Warminski, Atelier Warminski/BDG, Büdingen.

Gefördert von der Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung (BZgA).

Sadržaj

O čemu informira ova brošura	4
Kada je dozvoljeno izvršiti prekid trudnoće?	4
O čemu se radi kod savjetovanja?	6
Potvrda o savjetovanju?	7
Kako ćete naći pravo mjestu kojem da se obratite?	8
Koje rokove se mora poštivati?	8
U kojim ustanovama je moguć prekid trudnoće?	9
Pomoću instrumenata ili pomoću lijekova/medikamenata?	11
Kako se vrši prekid trudnoće?	11
Koji rizici postoje?	16
Na što se mora paziti poslije prekida trudnoće?	18
Da li je bitno, ako to nije prvi prekid trudnoće?	20
Prekid trudnoće sa postavljenom indikacijom	21
Koji troškovi nastaju?	23
Ako poslije prekida trudnoće budete na bolovanju	25
Što moraju znati žene koje još nisu navršile 18. godinu života?	26
Imaju li partner ili roditelji pravo da učestruju pri donošenju odluke?	26
Da li za strankinje vrijede neki drugi propisi?	27
Što morate znati da bi prekid trudnoće ostao nekažnjiv?	27
Prilog 1 Prava, socijalna davanja i pomoći za trudnice žene, roditelje i djecu	29
Savjetovanje	37
Prilog 2 Krivični zakonik (izvodi):	38
Prilog 3 Medicinske ustanove pro familia	41

O čemu informira ova brošura

Vi ste u drugom stanju i razmatrate da prekinete trudnoću. U toj situaciji možda imate mnogo pitanja.

Ova brošura se bavi pitanjima, koja najčešće postavlja žene koje dolaze na savjetovanje. Težište se pri tome nalazi na prikazivanju pravnih i medicinskih okvira uslova, pod kojima je prekid trudnoće zakonski moguć bez kažnjavanja.

Krajem 1999. godine zakonski je dozvoljen i prekid trudnoće sa Mifegyne®¹ takozvani prekid uz pomoć lijekova, pored prekida instrumentima (npr. metodom usisavanja/vakuuma) sa svim prednostima i posljedicama.

Ova brošura nema namjeru da zamjeni savjetovanje u priznatom savjetovalištu. S obzirom da žene iz sasvim različitih razloga razmatraju prekid trudnoće, ova brošura ih može samo pratiti kod donošenja odluke. Inače sva pitanja možete postaviti Vašoj savjetateljici/Vašem savjetniku ili Vašoj liječnici/Vašem liječniku.

Kada je dozvoljeno izvršiti prekid trudnoće?

Odluku o tome da li ćete prekinuti trudnoću donosite sami. Tu sasvim osobnu/ličnu odluku ne može niti smije nitko donijeti za Vas. Dakle ne trebate nikakva liječnička utvrđivanja (indikacije), koji bi dali potvrdu za prekid trudnoće u smislu "dozvole".

Za prekid trudnoće potrebno je da budu ispunjeni slijedeći uvjeti:

- Potrebno Vam je savjetovanje koje je zakonski propisano. (Sve ostalo o tome pogledajte u odlomku "Savjetovanje" na strana 6).

¹ U diskusiji o prekidu trudnoće lijekovima/medikamentima isti lijek označavan je i kao RU 486.

- Savjetovanje mora biti potvrđeno potvrdom izdanom od strane jednog priznatog savjetovališta.
- Prekid smije biti izvršen četvrtog dana po završetku savjetovanja (Sve ostalo o tome pogledajte u odlomku "Rokovi" na strana 8).
- Prekid smije biti izvršen samo od liječnice ili liječnika.
- Od začeca ne smije proći duže od dvanaest tjedana (Sve ostalo o tome pogledajte pod naslovom "Rokovi").

Ako su ti uvjeti ispunjeni, onda prekid trudnoće ostaje nekažnjiv.²

Medjutim ima posebnih razloga kod kojih prekid trudnoće ne ostaje samo nekažnjiv, nego je čak u smislu zakonskih propisa opravdan. ³ Ti razlozi postoje, ako bi nastavak trudnoće znatno ugrožavao Vaše zdravlje ili ako trudnoća postoji zbog seksualnog krivičnog djela, npr. silovanja. Ako to liječnik ustanovi te potvrdi "indikacijom" onda djelomično važe druga pravila o potrebnom savjetovanju i o rokovima koje treba poštivati. Postojanje jedne indikacije je odlučujuće i za to, tko treba da snosi troškove prekida. Poblize o tome naći ćete u odlomku "Prekid trudnoće sa postavljenom indikacijom" (strana 21).

² Izvode iz Krivičnog zakonika o temi prekid trudnoće naći ćete u prilogu 2 (strana 38).

³ Presudom od 28. svibnja 1993. godine je Savezni vrhovni sud odlučio da je takozvano "reguliranje savjetovanja" dozvoljeno, poslije kojega prekidi trudnoće mogu biti izvršeni bez prethodnog liječničkog utvrđivanja jedne indikacije. Istovremeno se u presudi, medjutim, navodi da prekidi poslije reguliranja savjetovanja pravno ne smiju biti tretirani isto tako kao i oni koji su opravdani na osnovu jedne liječnički utvrđene indikacije. Jer kod reguliranja savjetovanja je žena u stvari obavezna da ide na savjetovanja; pri tome savjetovanje služi zaštiti nerodjenog života, u kojem se ženi daje hrabrost za nastavak njene trudnoće i otvaraju joj se perspektive za život sa djetetom. Žena, medjutim, na kraju sama odlučuje, bez da je neka državno priznata služba ispitala da li su njeni razlozi za prekid od tolike važnosti da opravdavaju da se nastajući život prekine.

O čemu se radi kod savjetovanja?

Razgovor prilikom savjetovanja je ponuda da razgovarate o razlozima koji Vas navode na prekid trudnoće.

Imate pravo da na savjetovanju razgovarate o svim pitanjima i problemima koji Vas osobno opterećuju u toj situaciji. Ako želite, na savjetovanje možete sa sobom povesti i neke druge osobe. Na putu do odluke koja je za Vas prava, i koju ćete i kasnije zastupati, savjetovanje Vas najbolje može podržavati, ako savjetovateljici/savjetniku ispričate Vašu osobnu situaciju.

Savjetovanje stoji pod zakonskim nalogom da Vam pruži hrabrost za dalji opstanak trudnoće. Medjutim, kod razgovora se uzima u obzir da se svaka žena u trenutku savjetovanja ima svoj sopstveni proces kod donošenja odluke.

Zbog toga ne trebate da se bojite da ćete se kod savjetovanja na bilo koji način morati pravdati ili da će Vas nagovarati da navedete svoje razloge ili da promijenite Vašu već donešenu odluku. ⁴ Savjetovanje je ponuda pomoći; ali odluka da li ćete trudnoću nastaviti ili nećete je samo Vaša vlastita stvar.

Imate pravo na to da Vam putem savjetovanja bude omogućeno rješavanja problema koji Vas navode na prekid trudnoće. Kod savjetovanja ćete po želji dobiti informacije o svim pomoćima i zakonskim pravima koji dolaze u obzir, kako bi Vam se olakšao nastavak trudnoće i otvorile perspektive za život sa djetetom. U to spada i ponuda da Vam se pruži pomoć kod ostvarivanja finansijskih i ostalih prava, kod traženja stana, informacije o tome gdje možete zbrinuti dijete ako ste zaposleni i kod nastavka Vašeg obrazovanja. (Više o tome vidite u prilogu 1 na strani 29).

⁴ U zakonu se osim toga navodi: "Očekuje se da trudna žena osobi koja ju savjetuje saopći njene razloge zbog kojih ona namjerava izvršiti prekid trudnoće; karakter savjetovanja isključuje da će voljnost žene da razgovara i sudjeluje biti iznudjena." Jer "savjetovanje treba biti vodjeno sa neizvjesnim rezultatom. Isto polazi sa stanoviša da žena preuzima odgovornost. Savjetovanje treba da ohrabri i da pobudi razumijevanje, a ne da poučava ili tutoruje." (član 5 Zakona o konfliktima s trudnoćom)

Savjetovanje je absolutno povjerljivo! Suradnice i suradnici savjetovaništa stoje pod obavezom čuvanja tajne. Bez Vaše dozvole oni nikome ne smiju davati informacije o Vašoj osobi ili o sadržajima razgovora. Oni ne smiju čak ni potvrditi da ste Vi bili na savjetovanju, ukoliko Vaš partner, suprug, Vaši roditelji ili neke druge osobe to pitaju.

Savjetnice i savjetnici su, međutim, zakonski obavezni da znatni sadržaj savjetovanja i ponuđene pomoći zabilježe anonimnim zabilješkama, iz kojih ne smije proizlaziti tko je bio savjetovan. Takve zabilješke služe isključivo tome da se procjeni posao savjetovaništa i da se isti dokumentira. Iste zabilješke nisu određene u svrhu da se Vaši navodi prekontroliraju.

Možete ostati anonimni! Ako želite, savjetovanje mora biti anonimno provedeno. Ne morate ni za dogovor termina za savjetovanje, niti prema savjetnici ili savjetniku navesti Vaše prezime.

Potvrda o savjetovanju?

Po završetku savjetovanja savjetovaništa Vam mora izdati jednu potvrdu o tome da je održano savjetovanje. Na toj potvrdi mora stajati Vaše ime i prezime i datum savjetovanja. Ali u istoj ne smije stajati sadržaj ili tok razgovora.

Iako su savjetnica ili savjetnik poslije savjetovanja mišljenja da je svrsishodan i potreban nastavak razgovora, Vama se ne smije uskratiti izdavanje potvrde o savjetovanju, ako bi Vam zbog toga postalo nemoguće da održite rok od dvanaest tjedana.

Kako ćete naći pravo mjestu kojem da se obratite?

Savjetovališta ćete naći u telefonskom imeniku, npr. pod "pro familia", "Arbeiterwohlfahrt", "Diakonisches Werk", "Sozialdienst katholischer Frauen" i pod "Beratungsstellen" ili "Schwangerenberatung". Često će Vas i Vaša ženska doktorica ili Vaš ženski doktor informirati o savjetovalištima u Vašoj blizini. Osim toga mjesni centri za žene ili savjetovališta za žene daju informacije o savjetovalištima.

U mnogim gradovima postoje pro familia-savjetovališta u kojima se opširno i besplatno možete informirati o svim pitanjima. pro familia-savjetovališta rade i testove trudnoće i informiraju o ustanovama u kojima se može izvršiti prekid trudnoće. Ako ne nađete adresu ili telefonski broj, možete kod pokrajinskog udruženja pro familia u Vašoj saveznoj pokrajini upitati za Vama najbliže savjetovalište (Adrese pogledajte na strani 44).

Na sva potrebna savjetovanja možete ići i u neku drugu saveznu pokrajinu, ako u Vašem mjestu ne nađete odgovarajuću ponudu za pomoć.

Koje rokove se mora poštivati?

Kako bi se prekid trudnoće mogao izvršiti bez kažnjavanja, od začeća ne smije proći duže od 12 tjedana. Kad se računa rok od dvanaest tjedana uobičajeno se polazi od toga da je začeće nastalo dva tjedna poslije početka zadnjeg redovitog krvarenja. Dvanaesti tjedan poslije začeća dakle odgovara uobičajeno 14. tjednu poslije početka zadnje menstruacije.

Mnoge žene, međjutim, imaju i dalje krvarenje, premda su već ostale u drugom stanju. Zbog toga navedeno vrijeme zadnje menstruacije za liječnice i liječnice nije odlučujuće. Vrijeme postojanja trudnoće može biti utvrđeno pomoću ginekološkog

pregleda i ultrazvukom. Za uredno utvrđivanje je odgovorna/ odgovoran liječnica/liječnik koji vrši prekid trudnoće.

Prekid trudnoće sa lijekovima/medikamentima Mifegyne (vidi i odlomak "Prekid sa instrumentima ili lijekovima/medikamentima?") u Njemačkoj smije biti izvršen samo do kraja sedmog tjedna trudnoće, računajući od početka zadnje menstruacije (peti tjedan poslije začeća), jer se djelotvornost Mifegyne smanjuje s dužim trajanjem trudnoće.

Neke od medicinskih ustanova vrše ambulantni prekid trudnoće pomoću instrumenata samo do roka od deset ili dvanaest tjedana, računajući od početka zadnje menstruacije (osam ili deset tjedana poslije začeća). Raspitajte se kod prijave da li se nalazite unutar roka koji je tamo važeći. Ako ne, neka Vam se onda navede neka druga ustanova.

Prema zakonu savjetovanje mora biti izvršeno najmanje tri dana prije prekida trudnoće. To znači da između savjetovanja i zahvata moraju postojati tri puna kalendarska dana – dakle da prekid smije biti izvršen najranije četvrtog dana poslije dana koji je zapisan na potvrdi o savjetovanju. Ako je na primjer savjetovanje bilo u ponedjeljak, onda prekid ne smije biti izvršen prije petka tog tjedna.

U kojim ustanovama je moguć prekid trudnoće?

Ako se zakonsko savjetovanje provede od jedne liječnice ili jednog liječnika, onda ona/on ne smije osobno da izvrši prekid trudnoće.

Prekid trudnoće može biti izvršen u ustanovama u kojima je osigurano i potrebno kasnije liječenje, što znači u

- medicinskim ustanovama pro familia,
- klinikama s ordinacijama ili dnevnim klinikama,

- odgovarajućim opremljenim liječničkim ordinacijama kao i
- bolnicama.

S obzirom da možete birati između prekida pomoću lijekova/medikamenta ili putem instrumenata izvršenog prekida trudnoće – kod pomoću instrumenata izvršenog prekida trudnoće možete birati između lokalne anestezije i narkoze -, prije toga trebate se dobro informirati o tome, u kojoj ustanovi se nudi koja mogućnost.

U mnogim bolnicama, prije svega na području Savezne Republike, zapadnog dijela Njemačke kod instrumenatima izvršenog prekida trudnoće ne primjenjuje se metoda usisavanja/vakuuma. Osim toga često na području zapadnog dijela postoje bolnice koje prekid trudnoće vrše samo onda, ako postoji liječnički potvrđena indikacija i koji si i pored toga zadržavaju i mogućnost da još jednom preispitaju indikaciju (vidi poglavlje "Prekid trudnoće sa reguliranjem indikacije").

U bolnicama se prekid trudnoće instrumentima sprovodi općenito samo pod punom narkozom. Često se zahvat u klinici sprovodi jedan dan poslije prijema, tako da možete uglavom da računate sa dvodnevnom boravkom.

U Berlinu, Bremenu, Hamburgu, Hessenu, Niedersachsenu, Rheinland-Pfalz-u i Saarlandu postoje medicinske ustanove pro familia. U njima se nude sve usluge koje su prema momentalnim zakonskim uvjetima potrebne za prekid trudnoće:

- Test trudnoće
- Zakonski propisano savjetovanje
- u datom slučaju postavljanje indikacije
- medicinsko razjašnjenje i savjetovanje
- ambulantni prekid instrumentima (sa lokalnom anestezijom, u većini centara po želji s punom narkozom) ili prekid sa lijekovima/medikamentima, Mifegyne.
- kasniji pregledi.

Ponuda savjetovanja u pro familia-ustanovama odnosi se na vrijeme prije i poslije prekida trudnoće, i to kada Vam je potrebna podrška ili pomoć kod rješavanja duševnih problema i sortiranja osjećaja.

Pomoću instrumenata ili pomoću lijekova/medikamenata?

Od kraja 1999. godine žene za vrijeme rane trudnoće i u Njemačkoj mogu birati između prekida trudnoće pomoću instrumenata (npr. metodom usisavanja/vakuuma) i načina pomoći sa lijekovima/medikamentima, Mifegyne.

Odluka za jednu ili drugu metodu ne može se donijeti na osnovu objektivno-medicinskih kriterija. Tretman lijekovima/medikamentima ima naspram metodi prekida instrumentima kako prednosti tako i negativne strane. Nijedna od ovih metode nije u biti bolja ili blaža ili za sve žene jednako podobna. Zbog toga svaka žena može za sebe sama odlučiti, da li radije želi metodu pomoću instrumenata ili lijekova/medikamenata.

Dugogodišnje iskustvo u Francuskoj i drugim evropskim zemljama pokazalo je, žene iz različitih razloga biraju između ove dvije metode. Često pri tome igra odlučujuću ulogu, šta one lično misle o uzimanju hormonskih preparata ili o zahvatu instrumentima (pogledajte i odlomak "Kako se vrši prekid?" na strana 11). Jedan faktor je koliko Vam je bitno to što kod uzimanja Mifegyne postoji znatno duže vremensko razdoblje do konačne sigurnosti o uspjelom prekidu trudnoće.

Kako se vrši prekid trudnoće?

Većina prekida trudnoće u Njemačkoj izvrše se unutar četrnaest tjedana poslije početka zadnjeg redovitog krvarenja (to odgovara vremenu od dvanaest tjedana poslije začeća). Medicinska objašnjenja koja slijede, zbog toga se odnose na prekide unutar tog vremenskog razdoblja.

Često u Vašem mjestu boravka i bližoj okolini nemate izbora, da li će prekid biti izvršen sa lijekovima/medikamentima ili sa instrumentima, ambulantno ili bolnički, sa lokalnom anestezijom ili potpunom narkozom. Medjutim možete da odete u jedno

drugo mjesto gdje prekid trudnoće može biti onako izvršen, kako Vi to želite. Kod prekida trudnoće lijekovima/medikamentima, trebate paziti na to da su potrebne tri posjete liječniku. Iz tog razloga važno je da ustanova u kojoj ćete biti tretirani (10-14 dana) ne bude predaleko udaljena.

Razgovor s liječnikom prije prekida trudnoće

Neovisno o tome za koju metodu se odlučite: Liječnica ili liječnik koja/koji bude trebao izvršiti prekid trudnoće, ima prema zakonu slijedeće obaveze:

- Moraju Vam pružiti priliku da još jednom razgovarate o razlozima iz kojih ste se odlučili za prekid trudnoće. Međutim, Vi odlučujete da li o tome želite razgovarati.
- Liječnica/liječnik je obavezna/obavezan da Vam objasni značenje prekida trudnoće, osobito o toku istoga, o posljedicama, rizicima i mogućim tjelesnim i psihičkim posljedicama.

Prekid trudnoće pomoću instrumenata

Anestezija

Lokalna anestezija na grliću maternice je dovoljna da bolovi budu podnošljivi. Sredstvo za anesteziju se preko vagine ubrizgava u grlić maternice. Eventualni bolovi su podnošljivi. Prilikom zahvata ste pri svijesti, ali u nekim ustanovama se prije zahvata daje i sredstvo za smirenje.

Medjutim, neke liječnice i liječnici (prije svega u bolnicama) vrše prekid trudnoće samo pod potpunom narkozom. Tom prilikom se u venu ubrizgava narkotik, tako da za vrijeme zahvata niste pri svijesti. Narkoza se po potrebi, udisanjem plina za spavanje, može produžiti. Potpunu narkozu uobičajeno daju anesteziolozi. Prije narkoze je potrebno savjetovanje i u datom slučaju pregled

u vezi podnošljivosti narkoze (srce, krvotok, organi disanja, alergije).

Kao i kod svakog drugog zahvata pod narkozom, prije istog ne smijete absolutno ništa jesti niti piti. 24 sata poslije zahvata potrebno je da Vam je jedna osoba pri ruci, jer nakon potpune narkoze može doći do alergijskih reakcija ili poremećaja srca i krvotoka. Ako bolujete od alergija ili imate probleme sa srcem i krvotokom, onda to prije zahvata saopćite anesteziologu.

Pod potpunom narkozom za vrijeme zahvata ne osjećate nikakve bolove. Otprilike dva sata poslije narkoze direktne posljedice iste (pospanost, smetnje krvotoka) su pretežno prestale. Poslije ovakvog prekida trudnoće krvarenja mogu biti nešto jača i duže potrajati, nego što je to slučaj kod lokalne anestezije.

Žene se često odlučuju za lokalnu anesteziju, jer ne žele da poslije zahvata imaju posljedice narkoze. I krvarenja su kod lokalne narkoze blaža nego što je to slučaj kod potpune narkoze. Mnogim ženama je također važno da zahvat dožive pri svijesti.

U cjelini, kod lokalne anestezije dolazi do manje komplikacija.

Zahvat

Ovdje opisujemo standardne i najobazrivije metode prekida trudnoće pomoću instrumenata – usisavanje/vakuum, koje se naziva i vakuumska aspiracija ili usisna kiretaža:

Prvo se grlić maternice proširuje metalnim štapićima. Nakon toga se sa jednom tankom kanilom, koja se uvodi u maternicu, usisaju sluzokoža i plod. Zahvat traje pet do deset minuta. Isti može prouzrokovati grčevite bolove, koji se mogu usporediti s bolovima jake menstruacije.

Davanje lijekove za vrijeme ili poslije prekida trudnoće putem instrumenata, ovisi o medicinskom mišljenju u pojedinom slučaju. Porazgovarajte s Vašom liječnicom/Vašim liječnikom, koji lijekovi se u koju svrhu prepisuju.

Žene koje imaju negativni rezus faktor krvi, prilikom prekida dobiće injekciju za sprečavanje stvaranja anti-tijela, kako se ne bi ugrožavale kasnije trudnoće. Zbog toga je prije prekida trudnoće potrebno utvrđivanje krvne grupe.

Ambulantno ili bolnički?

Većina žena se odlučuje za ambulantni prekid trudnoće putem instrumenata. To znači: One poslije kratke vremenske pauze mogu ići kući (kod pune narkoze: poslije prestanka djelovanja narkoze). Važno je da se žena nekoliko dana poslije toga odmara i da se ne izlaže tjelesnim naporima.

U brojnim ambulantskim ustanovama dozvoljeno je da Vas netko prati, da poslije prekida trudnoće a ponekad i u toku zahvata, bude uz Vas. Upitajte za ovu mogućnost prilikom prijave.

Boravak u bolnici je iz medicinskih razloga rijetko potreban, npr. ako se radi o prekidu trudnoće u naprednom stadiju sa medicinskim indikacijama ili ako postoje oboljenja koja bi se mogla kontrolirati samo u bolnici.

Mnogim ženama je draži ambulantni prekid trudnoće u medicinskoj ustanovi pro familia, ordinaciji, dnevnoj klinici ili u liječničkoj ordinaciji, jer boravak u bolnici sa medicinskog stanovišta u pravilu nije potreban.

Prekid trudnoće putem lijekova medikamentata Mifegyne

Kako djeluje Mifegyne?

Kod razvoja i održavanja trudnoće prirodni hormon progesteron igra odlučujuću ulogu. Mifegyne (naziv djelotvornog sredstva: Mifepriston) je umjetno napravljen hormon koji po svojoj strukturi slični tom prirodnom hormonu. Isti blokira djelovanje progesterona tako da se prioni na prijemnike progesterona (receptore) i time spriječava da se progesteron prijanja. Na taj način progesteron ne može da djeluje i opstanak rane trudnoće

nije moguć. Tako dolazi do krvarenja i prestanka trudnoće. Osim toga, Mifegyne dovodi do omekšavanja, otvaranja grlića i kontrakcija maternice.

48 sati poslije uzimanja Mifegyne potrebno je dodatno uzimanje jednog prostaglandin-preparata. Prostaglandini unapredjuju izbacivanje tkiva trudnoće, smanjuju trajanje krvarenja i pojačavaju pouzdanost Mifegyne.

Kako se primjenjuje Mifegyne?

Potrebne su tri posjete liječniku ili klinici.

- Poslije informacija i razgovora sa liječnikom o metodi prekida i isključivanju protuindikacija, Mifegyne se uzima pod liječničkim nadzorom u obliku tableta. Nakon toga odlazite iz ordinacije ili klinike. Kod većine žena dolazi do krvarenja dan poslije uzimanja tableta. Krvarenje koje liči na jaku ili normalnu menstruaciju traje sedam do dvanaest dana.
- Kod ponovnog dolaska u ordinaciju ili kliniku nakon 36-48 sati uzima se prostaglandin u obliku tableta, čepića ili tableta koja se unosi u vaginu. Žena pod tretmanom ostaje oko tri sata pod nadzorom. U većini slučajeva, u tom vremenskom razdoblju, dolazi do prekida trudnoće, kod svake četvrte žene, pak, tek nakon više od 24 sata. Kako bi se pojačala djelotvornost metode, tri sata poslije prvog davanja prostaglandina moguće je davanje još jedne doze prostaglandina, ako do tada krvarenje još nije počelo. Kod tri posto svih slučajeva već prije primjene prostaglandina dolazi do izbacivanja tkiva trudnoće.
- Nakon deset do četrnaest dana potreban je naknadni pregled, kako bi se ustanovio potpuni prekid trudnoće.

Kako je djelotvoran Mifegyne?

Kombinirana primjena Mifegyne sa prostaglandinom dovodi u oko 96 posto slučajeva do potpunog prekida trudnoće. Prema novim iskustvima, ova se djelotvornost drugim davanjem

prostaglandina može povisiti na 98 posto (vidi "kako se upotrebljava Mifegyne?"). U ostalim slučajevima mora slijediti prekid ili odstranjivanje preostalog tkiva instrumentalnim zahvatom.

Kada prekid trudnoće pomoću Mifegyne ne dolazi u obzir?

Mifegyne se ne smije upotrebiti osobito onda,

- ako trudnoća nije liječnički potvrđena,
- kada postoji konkretna sumnja u postojanje vanmaternične trudnoće (npr. trudnoća u jajovodima)
- ako trudnoća postoji duže od 49 dana poslije početka zadnje menstruacije,
- kod kroničnih oboljenja nadbubrega,
- kod teške i nedovoljno liječene astme,
- ako postoji alergija na mifepriston ili neki drugi sastavni dio lijeka,
- ako postoji nepodnošljivost na prostaglandine.

Kod žena starijih od 35 godina, koje su jaki pušači, zbog posebnih mjera predostrožnosti ne bi se smio vršiti prekid trudnoće putem medikamenata. Upotreba Mifegyne se također ne preporučuje, ako postoji opasnost zakazivanja bubrega i jetre ili kod pothranjenosti.

U slučaju dugotrajne terapije kortizonom, Mifegyne može prouzrokovati smanjenu djelotvornost kortizona. U ovim slučajevima potrebno je prilagoditi doziranje kortizona.

Koji rizici postoje?

Kod malog broja žena poslije prekida trudnoće mogu nastupiti zdravstvene komplikacije. Međutim, kod svakog medicinskog zahvata može doći do komplikacija. U zavisnosti od postupka primjene različitih metoda i moguće komplikacije se međusobno razlikuju.

Kod prekida trudnoće pomoću instrumenata može doći do naknadnog krvarenja i upala koje se, općenito, mogu dobro liječiti. Važno je da se pravovremeno obratite liječniku. Ako se upala ne izliječi brzo i u potpunosti, može doći do zdravstvenih posljedica, npr. do zaljepljenja jajovoda. To bi moglo imati utjecaja na kasniju sposobnost plodnosti.

U vrlo rijetkim slučajevima kod prekida trudnoće može doći do ozljede maternice ili do nepodnošljivosti narkoze. Kod jakih krvarenja koja mogu nastati ozljedom maternice, u rijetkim slučajevima potrebno je ženu smjestiti u kliniku.

Osobito kod jako ranih zahvata (do 5. tjedna poslije početka zadnjeg krvarenja) moguće je da trudnoća i dalje postoji. Ako i poslije dva tjedna još uvijek imate osjećaj trudnoće, obavezno se obratite liječniku, kako bi se ustanovilo da li je maternica u potpunosti očišćena. U svakom slučaju se preporučuje liječnička kontrola nakon otprilike 14 dana.

Ako se trudnoća prekine do osmog tjedna poslije začeća od strane liječnice/liječnika koja/koji je stručan/a u ophođenju metodom vakuuma/usisavanja, komplikacije su rijetke.

Kod prekida trudnoće medikamentima poslije uzimanja prostaglandina često dolazi do bolova u donjem predjelu trbuha. Kod većine žena se ti bolovi mogu usporediti sa bolovima menstruacije. 20 od sto žena, iz iskustva, protiv takvih bolova uzimaju blaža sredstva protiv bolova.

Osim toga, prostaglandini mogu prouzrokovati stomačne tegobe, kao što su mučnina, proljevi i povraćanje. Kao i kod svakog prekida trudnoće i kod prekida trudnoće medikamentima dolazi do krvarenja. Moguće je dugotrajnije ili jače naknadno krvarenje (po pravilu takva krvarenja traju sedam do dvanaest dana). U vrlo rijetkim slučajevima potreban je liječnički tretman.

Postoji mogućnost da trudnoća i dalje postoji i da prekid nije bio kompletan. U ovom slučaju potrebno je instrumentalnim zahvatom kompletno očistiti maternicu.

Psihičko ophođenje sa prekidom trudnoće, neovisno je od metode prekida, jer svaka žena, na svoj način ovisno od svoje

životne situacije, duševno prerađuje ovaj konflikt. Razgovori u savjetovalištu o činjenicama koje su za i protiv prekida trudnoće mogu doprinijeti sprječavanju kasnije nepovoljnih psihičkih posljedica, čime se pojačava temeljitost odluke. Neposredno poslije prekida trudnoće, ponekad dolazi do depresivnog raspoloženja, nesаницe i poremećene duševne ravnoteže. Takve reakcije ovise i od promjene hormonalne ravnoteže i u pravilu nestaju nakon uspostavljanja iste.

Kod nekih žena se, međutim, pokazalo da je prekid trudnoće ostao trajno opterećenje. Do ovoga dolazi, u slučaju da je prekid izvršen u nesuglasici sa vlastitim moralnim ubjedenjem ili pod pritiskom, odnosno ako se inače željena trudnoća iz medicinskih razloga morala prekinuti, ako je prekid trudnoće rezultat vređajućih razmirica ili rastanka, ili ako je životna situacija ionako opterećujuća. Razgovori s drugim ženama, koje se nalaze u istoj situaciji ili sa savjetnicama koje su dobro upućene u takve situacije, mogu biti od velike pomoći. U brojnim savjetovalištim pro familia i ostalim savjetovalištim za žene nude se pojedinačni i razgovori u grupi na temu "poslije prekida trudnoće".

Na što se mora paziti poslije prekida trudnoće?

Poslije prekida trudnoće izvedenog putem instrumenata normalno je da dođe do krvarenja i bolova u trbuhu. Međutim, takvi bolovi ne nastaju kod svih žena. Često dolazi do bolova na dan zahvata i isti po jačini i trajanju odgovaraju jednoj uobičajenoj menstruaciji. Bolovi, djelomice, mogu biti i jači. Neke žene, međutim, tek trećeg ili petog dana poslije zahvata dobivaju jako krvarenje koje je ponekad praćeno grčevitim bolovima u trbuhu i porastom temperature do preko 38 stupnjeva celzijusa. Često nakon toga u periodu od još jednog ili dva tjedna dolazi do slabih krvarenja.

U slučaju da duže od jednog dana imate temperaturu preko 38

stupnjeva celzijusa i ako su krvarenja ili bolovi jači ili duži nego što je opisano, onda je moguće da je u maternici preostalo nešto sluzokože. U takvom slučaju je većinom dovoljan tretman lijekovima. U rijetkim slučajevima potrebno je dodatno čišćenje vakuumom/usisavanje (naknadno usisavanje). Jaka krvarenja, bolovi, visoka temperatura od preko 38,5 stupnjeva celzijusa kao i iscjedak neugodnog mirisa mogu biti znakovi upale. Ista se odmah mora liječiti. U tom slučaju potrebno je mirovanje u krevetu i antibiotici.

Ako prekid trudnoće nije moguće izvršiti u Vašem mjestu boravka i ako morate daleko putovati do klinike, neka Vas svakako prati osoba Vašeg povjerenja. Nakon izvršenog zahvata u svakom slučaju trebate mirovati.

Kod prekida trudnoće medikamentima krvarenja su u pravilu duža i jača (sedam do dvanaest dana), nego kod prekida trudnoće putem instrumenata. S obzirom da u rijetkim slučajevima može doći do krvarenja, koje mora biti liječeno, neka Vas i kod prekida trudnoće medikamentima prati osoba Vašeg povjerenja. Prvih desetak dana preporučuje se i u boravak u mjestu iz kojega brzo možete otići u kliniku. Neke ustanove nude na upit i slučaju nužde telefonsku hitnu službu.

I kod prekida trudnoće putem medikamentata, u principu vrijedi, da povišena tjelesna temperatura ukazuje na neregularan tok prekida trudnoće.

Neovisno o metodi prekida trudnoće otprilike tjedan dana poslije prekida potrebno je da se čuvate i izbjegavate tjelesne napore, jer ste kod tjelesnih napora podložniji upalama. Vaš/Vaša liječnik/liječnica Vas poslije prekida trudnoće može poslati na bolovanje. Iako niste bolesni, potrebni su Vam mir i poštedita. Nakon zahvata obratite pažnju na sve simptome i kontrolirajte Vašu tjelesnu temperaturu.

Kako bi spriječili upale dva tjedna poslije prekida trudnoće ništa ne bi smjelo ući u Vašu vaginu:

- dakle ne koristite tampone nego uloške i često ih mijenjajte.
- ne vršite spolni snošaj.
- ne kupajte se u kadi i ne plivajte. Međutim, u svako doba se možete tuširati i prati.

Simptomi trudnoće (na primjer mučnina, napetost grudi, umor) većinom nestanu nakon nekoliko dana. Nakon otprilike deset dana kod većine žena proces je završen. Ponekad to potraje i duže. Zbog toga je svrsishodno da se liječnički kontrolni pregled izvrši nakon otprilike dva tjedna.

Slijedeća menstruacija započinje otprilike četiri do šest tjedana poslije. Novi ciklus menstruacije počinje direktno poslije prekida trudnoće, a kod prekida trudnoće medikamentima poslije davanja prostaglandina. Dakle postoji mogućnost nastajanja nove trudnoće. Žene koje poslije prekida trudnoće žele koristiti oralno hormonsko kontracepcijsko sredstvo (pilulu), mogu započeti uzimanjem već u večer poslije uzimanja prostaglandina odnosno slijedećeg jutra. Liječnici i priznata savjetovaništa mogu Vas savjetovati u vezi sprečavanja daljnjih neželjenih trudnoća.

Sa svim pitanjima obratite se ustanovi koja je izvršila prekid trudnoće, a u slučaju netipičnog toka odmah se obratite Vašem ginekologu, a preko vikenda liječničkoj hitnoj službi ili bolnici.

Psihičko raspoloženje je poslije prekida trudnoće veoma različito. Od olakšanja do tuge, od dobrog do lošeg raspoloženja, sve je moguće. Velike hormonalne promjene, međutim, kod nekih žena u prvom tjednu mogu dovesti do naglih promjena raspoloženja, koje uobičajeno ponovo brzo prestanu.

Priznata savjetovaništa za prekid trudnoće (vidi stranu 8) stoje Vam na raspolaganju i poslije prekida, ako budete imali duševnih ili socijalnih problema.

Da li je bitno, ako to nije prvi prekid trudnoće?

Prekid trudnoće nije sredstvo pomoću kojega se redovito vrši planiranje obitelji. Iz ovog razloga se, između ostalog, nudi zakonski propisano savjetovanje u slučaju konflikta i savjetovanje o mogućnostima spriječavanja daljnjih neželjenih trudnoća.

Prekid trudnoće kod otprilike jedne trećine ne ostaje kod jednog puta. Mnogim ženama je to neugodno, jer su čvrsto odlučile da nikada više neće doći u takvu situaciju. Zbog toga izbjegavaju razgovor o tome i mijenjaju liječnike, kako ne bi došlo do kritike koje se boje. Zbog toga često ne saznaju da su i druge žene često u istoj situaciji.

Zakonski propisi ne ograničavaju broj prekida. Kod svakog prekida imate pravo da Vas tretiraju sa respektom i medicinski bezprijekorno.

Ako se prekid izvrši pravovremeno i medicinski stručno i obzirno, ne morate računati sa negativnim posljedicama kasnije željenih trudnoća. Opasnost upale koja postoji kod svakog instrumentima izvršenog prekida trudnoće, uvijek trebate uzeti u obzir.

Prekid trudnoće sa postavljenom indikacijom

U posebnim situacijama može postojati indikacija za prekid trudnoće. I u tom slučaju samo Vi odlučujete o tome da li će trudnoća biti prekinuta ili ne: Vi za istu morate dati Vaše odobrenje.

Koje indikacije postoje i koje posebnosti vrijede?

Zakon predviđa dva slučaja indikacije, i to "medicinsku" i "kriminološku" indikaciju.

1. Medicinska indikacija za prekid trudnoće shodno članu 218a Krivičnog zakonika predviđa da je "prekid trudnoće uz uzimanje u obzir momentalnih i budućih životnih prilika trudnice prema liječničkom stanovištu potreban, kako bi se spriječila opasnost po život ili opasnost od teških tjelesnih ili duševnih poremećaja

zdravstvenog stanja trudnice i ako se opasnost ne može otkloniti na neki drugi mogući način.”

Kod medicinskih indikacija ne postoji nikakva zakonska obaveza savjetovanja. Međutim, i u tom slučaju, ako želite, na raspolaganju Vam stoje savjetovališta.

Kod medicinskih indikacija također ne postoji zakonski rok sprovođenja prekida trudnoće. Liječnica ili liječnik koji utvrdi indikaciju osobno ne smije izvršiti prekid trudnoće.

Medicinska indikacija dolazi u obzir i u slučaju da imate namjeru izvršiti prekid trudnoće, jer se sa liječničkog stanovišta može računati na znatno zdravstveno oštećenje djeteta. U ovoj situaciji je upitno, da li je Vaše tjelesno i duševno stanje znatno ugroženo, ako bi trudnoća do kraja ostala. Zakon uzima u obzir mogućnost postojanja životnih situacija, u kojima postoji velika vjerovatnoća da žena bez teških tjelesnih i duševnih posljedica nije u stanju prebroditi situaciju trudnoće.

2. Kriminološka indikacija za prekid trudnoće je shodno članu 218a stav 3 Krivičnog zakonika data u slučaju da prema liječničkim saznanjima postoje osnovani razlozi da je trudnoća posljedica seksualnog delikta. To je na primjer slučaj, ako u drugom stanju ostali nakon silovanja ili ako još niste napunili 14 godina.

Kod kriminoloških indikacija ne postoji obaveza savjetovanja. Ponuda savjetovanja, međutim, stoji Vam i kod takve indikacije na raspolaganju. Prekid trudnoće kod ove indikacije smije biti izvršen samo do kraja dvanaestog tjedna poslije začeća (vidi odsječak "Rokovi" na strani 8).

Koji troškovi nastaju?

Zakonski propisano savjetovanje u priznatom savjetovalištu, na primjer kod pro familia je besplatno za Vas i za osobu koja će Vas eventualno pratiti.

Pitanje troškova koji nastaju prilikom prekida trudnoće ovisi između ostaloga od metode prekida. Da li i koje troškove sami snosite, ovisi također od različitih faktora. Ova brošura Vam treba pomoći da se snađete u tom sistemu. Kod pojedinih pitanja molimo da se obratite Vašem savjetovalištu ili zdravstvenom osiguranju.

Troškovi prekida trudnoće bez postavljene indikacije

Kod prekida trudnoće za koji ne postoji medicinska ili kriminološka indikacija, imate pravo na davanja Vašeg zdravstvenog osiguranja samo za liječničko savjetovanje prije prekida trudnoće, na liječničke usluge i lijekove prije i poslije prekida kod kojih zaštita zdravlja stoji na prvom mjestu, te u slučaju da je potreban liječnički tretman zbog komplikacija.

Troškove samog prekida trudnoće (kod prekida trudnoće medikamentima i troškove Mifegyne i prostaglandina) ne preuzimaju Vaše zdravstveno osiguranje⁵ ili ostala mjesta nadležna u slučaju bolesti. Te troškove morate snositi sami, osim u osobitim dolje posebno objašnjenim slučajevima.

Kod ambulantno izvršenog prekida trudnoće liječničke usluge smiju Vam se zaračunati najviše sa 1,8-puta jednostavne pristojbe za liječničke usluge. Ako se prekid izvrši u vezi sa višednevnim boravkom u bolnici, onda ste dužni sami snositi troškove jednog dana boravka.

⁵ Prema presudi Saveznog ustavnog suda od 28. svibnja 1993. godine zakonska zdravstvena osiguranja smiju neograničeno preuzimati takve troškove jedino u slučaju da je zakonitost prekida trudnoće liječnički utvrđena, dakle u slučaju prekida trudnoće na osnovu medicinskih ili kriminoloških indikacija.

Ako je Vaš osobni dohodak ispod određene granice ⁶ ili ako primате određena socijalna davanja ⁷, onda shodno "Zakonu za pomoć ženama kod prekida trudnoće u posebnim slučajevima" imate pravo i na davanja koja se odnose na sami prekid trudnoće. U tom slučaju troškove snosi Savezna pokrajina u kojoj živite. U tu svrhu prije prekida podnosi se zahtjev za preuzimanje troškova i traži potvrda istog. Potvrda o preuzimanju troškova potrebna je liječnici ili liječniku koji vrši prekid trudnoće. Ako ste osigurani preko zakonskog zdravstvenog osiguranja, onda zahtjev za preuzimanje troškova podnosite Vašem zdravstvenom osiguranju. Ako niste osigurani preko zakonskog zdravstvenog osiguranja, onda zahtjev za preuzimanje troškova možete podnijeti kod svakog, za Vaše mjesto stanovanja nadležnog, zakonskog zdravstvenog osiguranja.

Kod podnošenja zahtjeva razlog prekida trudnoće ne morate obrazložiti. Zdravstveno osiguranje smije od Vas jedino zahtjevati vjerodostojne navode Vaših osobnih primanja i financijskih prilika ili – ako tražite preuzimanje troškova kao primateljica socijalnih davanja (vidi bilješku ispod teksta ⁷) – Vaša realna socijalna primanja. Zarada Vašeg supruga, Vaših roditelja ili nekih drugih osoba obaveznih za uzdržavanje pri tome ne igra ulogu.

⁶ To je redovito slučaj, ako Vaša raspoloživa osobna primanja, ukoliko živite u savezним pokrajinama zapadne Njemačke, iznose najviše € 950,-- mjesečno i ako ne raspoložete imovinom koju možete kratkoročno upotrijebiti. Za svako dijete koje ima pravo na uzdržavanje, granica primanja povećava se za € 220,--. Ako stanarina za Vas i djecu prelazi iznos od € 273,54 onda se granica primanja može povisiti za iznos i do € 273,54.

Ukoliko živite u novim savezним pokrajinama, onda za prelazno vrijeme važe niže granice primanja, i to € 872,78 za Vas i € 215,-- za svako dijete koje ima pravo na uzdržavanje. Ako stanarina za Vas i djecu prelazi iznos od € 232,64, onda se granica primanja može povisiti za iznos i do € 273,54.

Mjerodavna su isključivo Vaša vlastita primanja i Vaš imetak. Primanja Vašeg supruga, Vaših roditelja ili nekih drugih osoba obaveznih za uzdržavanje pri tome ne igra ulogu.

Navedene granice primanja vrijede do sredine 2002. godine. Iste se godišnje prilagođavaju.

⁷ Redovna primanja socijalne pomoći shodno Saveznom zakonu o socijalnoj pomoći, pomoći za vrijeme nezaposlenosti shodno Zakonu o potpori rada, potpora obrazovanja u okviru naredbe Savezne ustanove za rad o individualnoj potpori stručnog obrazovanja ili o radnom i stručnom unapređenju invalida, davanja po Zakonu o potpori podnosioca zahtjeva za azil, ili potpori za obrazovanje shodno Saveznom zakonu o obrazovanju. Socijalnim primanjima smatraja se i smještaj u nekoj ustanovi, domu ili nekoj sličnoj instituciji ili ako troškove smještaja snosi Ustanova za davanje socijalne pomoći ili pomoći omladini.

Troškovi kod prekida trudnoće sa indikacijom

(1) Ako ste osigurani u jednom zakonskom zdravstvenom osiguranju:

Imate pravo na sva davanja koja su potrebna za stručni prekid trudnoće.

(2) Ako niste osigurani u jednom zakonskom zdravstvenom osiguranju:

Ako Vaša osobna primanja ne prelaze određenu najvišu granicu (vidi bilješke pod tekstem ⁶⁾) ili ako primete socijalna davanja (vidi bilješke pod tekstem ⁷⁾) ili ako troškove Vašeg smještaja snosi ustanova socijalne pomoći ili pomoći za omladinu, imate pravo na sva davanja koja su potrebna za stručni prekid trudnoće.

Zahtjev za preuzimanje troškova podnosite pismeno prije prekida trudnoće kod zakonskog zdravstvenog osiguranja Vašeg izbora, nadležnog za Vaše mjesto boravka i isti Vam se mora potvrditi. Izdata potvrda o preuzimanju troškova potrebna je Vašoj liječnici ili Vašem liječniku koji izvršava prekid trudnoće.

Privatna zdravstvena osiguranja su do sada, po pravilu, snosila troškove prekida trudnoće samo u slučaju medicinskih indikacija. Da li će Vaše privatno zdravstveno osiguranje kod kriminološke indikacije preuzeti troškove, razjašnjava se u datom slučaju. Za to se u svakom slučaju treba podnijeti odgovarajući zahtjev.

Ako poslije prekida trudnoće budete na bolovanju

Ako poslije prekida trudnoće budete na bolovanju, čak i u slučaju da nije postojala liječnička indikacija, imate pravo na dalje primanje osobnog dohotka. Kao i u svakom drugom slučaju bolesti niste obavezni da Vašeg poslodavca obavijestite o razlogu izostanka s posla.

Što moraju znati žene koje još nisu navršile 18. godinu života?

Maloljetna trudnica može bez prethodnog odobrenja svojih roditelja ili zakonskog staratelja dati ustanoviti trudnoću, koristiti savjetovanja o pomoći ili dati utvrditi indikaciju za prekid trudnoće. Obaveza čuvanja tajne savjetnika postoji prema roditeljima ili njenom zakonskom staratelju.

Maloljetnice često strahuju da sa svojim roditeljima razgovaraju o trudnoći, jer se plaše poteškoća i prebacivanja. U savjetovalištim su česta iskustva, da mnoge maloljetnice imaju potporu svojih roditelja, nakon što se konačno povjere svojoj majci ili ocu.

Kod maloljetnica je za prekid trudnoće načelno potrebno odobrenje staratelja. Ako maloljetnica želi da se izvrši prekid trudnoće bez odobrenja staratelja, onda se liječnica ili liječnik treba uvjeriti da je ista u stanju da shvati situaciju i donese zrelu odluku. To znači da je sposobna da shvati značenje zahvata i da je u stanju da razmotri sve argumente za i protiv zahvata, kako bi odgovorno odlučila. Isto se razmatra od slučaja do slučaja; žena starije od 16 uglavnom dobiju potvrdu.

I za maloljetnice važi: Prekid trudnoće ne smije biti izvršen protiv Vaše volje.

Imaju li partner ili roditelji pravo da učestvuju pri donošenju odluke?

Samo Vi imate pravo odluke o daljem postojanju ili prekidu trudnoće (u okviru ovdje opisanih zakonskih pravila). Vaš suprug, partner ili Vaši roditelji nemaju pravo da odlučuju. Neposredno involvirane osobe često zajedno odlučuju. Međutim, ima i slučajeva u kojima muž ili roditelji žele da ženu protiv njene volje prisile na daljnje održavanje trudnoće ili na prekid iste. U takvom slučaju svrsishodno je da razgovarate sa

povjerljivom osobom ili savjetnikom kako da donesete samostalnu odluku i kako da se suprostavite pritisku. Sami ste odgovorni za Vašu odluku.

Da li za strankinje vrijede neki drugi propisi?

Za strankinje ne vrijede propisi iz domovine, nego zakonski propisi Savezne Republike Njemačke. Nije Vam potrebno odobrenje supruga ili roditelja (iznimku vidi u poglavlju "Što moraju znati žene koje još nisu navršile 18. godinu života?" na strana 26).

Prije prekida trudnoće putem medikamenata, koji zahtjeva tri liječnička termina, potrebno je ustanoviti, da imate rješen status boravka, kako tretman ne bi bio prijevremeno prekinut – npr. zbog prijetnje izgonu –.

Što morate znati da bi prekid trudnoće ostao nekažnjiv?

Ova brošura opisuje način prekida trudnoće u Saveznoj Republici Njemačkoj, kakav se od strane liječnica i liječnika sprovodi i ostaje nekažnjiv. Radi pojašnjenja još jednom sažeto navodimo na što svakako treba obratiti pažnju, kako bi žena sprovela prekid trudnoće, koji ostaje nekažnjiv:

- Mora ići na savjetovanje (strana 6). Prekid trudnoće smije biti izvršen najranije četvrtog dana nakon savjetovanja. Prekid trudnoće bez prethodnog savjetovanja dovoljan je samo u slučaju da liječnica ili liječnik utvrdi indikaciju (strana 21).
- Prekid trudnoće mora biti izvršen od strane liječnice ili liječnika.

- Od dana začeća ne smije proći više od dvanaest tjedana (strana 8). Poslije dvanaestog tjedna prekid trudnoće ostaje nekažnjiv samo u slučaju, da je liječnički utvrđena medicinska indikacija.

Ako je prekid trudnoće bez utvrđene indikacije izvršen poslije dvanaestog, ali još prije početka 23. tjedna od dana začeća od strane liječnice ili liječnika, žena – ali isključivo samo ona –, ukoliko prije izvršenog prekida trudnoće ode na savjetovanje u jedno priznato savjetovalište, ne može biti kažnjena. Ako u Vašem slučaju ne postoji indikacija ili ako ova nije liječnički potvrđena, idite u svakom slučaju na savjetovanje i tražite potvrdu o savjetovanju. Ako poštivate pravila koja su ovdje navedena, prekid trudnoće možete izvršiti i u inozemstvu, pri čemu naravno morate poštivati tamo važeće propise.

Određeni kazneni zakonski propisi odnose se samo na rad liječnica i liječnika. Osim njih i druge osobe mogu biti uključene u kazneni postupak, ako su Vam pomagale prilikom protuzakonitog sprovođenja prekida trudnoće.

U slučaju da u mogućem istražnom postupku budete ispitivani od strane policije, preporučuje Vam se da uskratite svaku izjavu, sve dok se ne posavjetujete sa Vašim advokatom, čak i onda, kada ste uvjereni da ste se ponašali sasvim legalno. Također i savjetovališta pro familia mogu Vam pružiti potrebne informacije o tome na što treba da pazite.

Prilog 1

Prava, socijalna davanja i pomoći za trudnice, roditelje i djecu

Ovdje su navedena najvažnija prava i socijalna davanja, koja bi kod Vas mogla igrati ulogu pri odluci o održavanju ili prekidu trudnoće.

Kod svih prava i davanja sve ovisi o pojedinom slučaju. To znači da se kao prvo treba ispitati, da li Vi u Vašoj konkretnoj situaciji ispunjavate uvjete za dotično pravo ili dotično socijalno davanje. Također se utvrđuje i visina dotičnih socijalnih davanja, na koja imate pravo. Na kraju je važno da znate gdje se trebate obratiti za ostvarivanje dotičnog prava ili socijalnog davanja. Ova brošura ne može sve obuhvatiti, jer se zakonski uvjeti i prava kao i visina pojedinih socijalnih davanja stalno mijenjaju. (Brošura je sastavljena prema stanju od prosinca 2001. godine).

Slijedeći prikaz može Vam služiti samo kao prvi pregled. Preporučuje se da kod savjetovanja tražite da Vam se objasne i prava i davanja o kojima niste dovoljno informirani. Raspitajte se i o ostalim mogućim pravima i davanjima koja ovdje nisu navedena, jer ista samo u rijetkim situacijama dolaze u obzir. Savjetnice i savjetnici će Vam o tome dati informacije.

Na kraju ovog priloga navedene su i druge pomoći, na koje nemate zakonsko pravo. Neka od ovih pomoći, međutim, u pojedinim slučajevima mogu igrati važnu ulogu pri odluci. I u ovim slučajevima Savjetovalište Vam pruža potrebne informacije, kao i pomaže prilikom podnošenja zahtjeva za odgovarajuću pomoć i davanja. Na strani 37 ćete naći izbor ponuda savjetovanja o specijalnim pitanjima i problemima koji bi u Vašoj situaciji mogli biti od važnosti.

Zakonska prava i davanja:

Zaštita majke

- Trudnički dopust 6 tjedana prije izračunatog termina poroda i u pravilu 8 tjedana poslije poroda (Rok za zaštitu majki).
- Zaštita protiv otkaza za vrijeme trudnoće i 4 mjeseca poslije poroda

nadležnost:

ginekolog, poslodavac

po pravilu nadzorni ured
“Gewerbeaufsichtsamt”

Davanja majkama

- Liječnička opskrba trudnica, majki i djece uključujući troškove poroda preko zdravstvenog osiguranja odnosno socijalne pomoći

ginekolog, pedijatar
zdravstveno osiguranje,
ured za socijalna pitanja

Naknada za majke i dodatak uz naknadu

U toku vremenskog razdoblja zaštite za majke (vidite gore) primete

- kod obaveznog ili dobrovoljnog osiguranja u zakonskom zdravstvenom osiguranju Vaš dosadašnji neto osobni dohodak (djelimično kao naknadu za majke od zdravstvenog osiguranja, djelimično kao dodatak od poslodavca),
- kod nekog drugog osiguranja u zakonskom zdravstvenom osiguranju (npr. obiteljski osigurane žene, studentkinje, privatnice) naknadu za majke u visini naknade za vrijeme bolovanja, ukoliko imate pravo na naknadu za vrijeme bolovanja, inače jednu jednokratnu naknadu nakon poroda u visini od € 77,

zdravstveno osiguranje,
poslodavac

zdravstveno osiguranje

- ako ste kao zaposlena osoba privatno osigurani ili ako niste zdravstveno osigurani, jednokratnu naknadu za majke do iznosa od € 210 i dosadašnji neto dohodak minus € 13 po danu od Vašeg poslodavca.

nadležnost:

Savezni ured za osiguranja, poslodavac

Naknada za odgoj

- Ovisno o primanjima, po Vašem izboru do € 307 mjesečno do kraja 2. ili do € 460 mjesečno do kraja 1. godine života djeteta, ako majka odnosno otac kao primalac naknade za odgoj ne radi duže od 30 sati tjedno. Pravo na naknadu za odgoj imaju i primaoci naknada umjesto osobnog dohotka (npr. naknada za vrijeme nezaposlenosti odnosno bolovanja), ako prethodno zaposlenje nije trajalo duže od 30 sati tjedno, kao i osobe kojima je priznat status azilanata ili izbjeglica. U toku vremenskog razdoblja za zaštitu majke novac za odgoj se preračunava sa novcem za majke (vidi gore). Kod većih primanja pravo naknade za odgoj ne postoji.

različito ovisno o saveznoj pokrajini, većinom Opskrbni ured ili Ured za mlade

- naknadno novac za odgoj od pokrajina u pojedinim savezним pokrajinama (visina granice primanja je različita)

različito, ovisno o saveznoj pokrajini

Dopust za roditelje (do sada: dopust za odgoj "Erziehungsurlaub")

- Do kraja treće godine života djeteta zaposlene majke i očevi imaju pravo na dopust za roditelje, koji mogu koristiti u cjelini ili djelimično zajednički

poslodavac, nadzorne ustanove, ovisno od savezne pokrajine

Za vrijeme dopusta dozvoljeno je skraćeno radno vrijeme do 30 sati tjedno; kod zajedničkog vremena dopusta dakle, roditelji mogu ukupno raditi do 60 sati tjedno. Roditelji u poduzećima s više od 15 zaposlenih za vrijeme dopusta za roditelje imaju pravo na skraćeno radno vrijeme, ukoliko poslodavac u pojedinim slučajevima ne može da navede važne interne razloge. Za vrijeme dopusta za roditelje u pravilu postoji zaštita protiv otkaza.

nadležnost:

poslodavac, nadzorne ustanove, ovisno od savezne pokrajine

Dječji doplatak

- Trenutno za prvo i za drugo dijete po 154 € mjesečno, za treće dijete € 154 a od četvrtog djeteta nadalje po € 179.

Obiteljska blagajna kod Ureda za zapošljavanje (Arbeitsamt)

Briga o djeci i troškovi brige o djeci

- Socijalno stepenovanje roditeljskih doprinosa za dječja obdaništa, dječje vrtiće i dječje jaslice
- U iznimnim slučajevima preuzimanje troškova djelomično ili potpuno od strane Ureda za mlade (u datom slučaju i troškove za osobu koja se brine o djetetu preko dana)

Ustanova gdje se nalazi obdanište, dječji vrtić odn. jaslice

Ured za mlade

Novac za stanovanje

- Dodatak za troškove stanarine (ili dodatak za dugove kod vlastitih stanova), ovisno o obiteljskim primanjima, broju članova obitelji visini stanarine (ili dugova kod vlastitih stanova).

Uredi za davanje pomoći ili dodatka za troškove stanarine kod Općinske odnosno okružne uprave

Socijalni stan

- Pravo da prilikom posredovanja za socijalni stana budete uzeti u obzir, ovisi o primanjima i broju članova obitelji. Pri posredovanju socijalnih stanova trudnice će biti prvenstveno predložene. Konačnu odluku donosi stanodavac.

nadležnost:

različito prema saveznoj pokrajini i općini ili okrugu

Prava na davanja kod niskih primanja i nezaposlenosti:

- Tko životne troškove ne može djelimično ili u potpunosti pokriti svojim primanjima ili svojom imovinom ima pravo na socijalnu pomoć. Ista se daje kao pomoć za životne troškove ili pomoć u osobitim životnim situacijama, npr. kod trudnoće. Kod trudnica i majki djece koja još nisu navršila 6. godinu života ne kontrolira se da li roditelji žene treba da doprinesu uzdržavanju.

Ured za socijalno (Sozialamt)

- Naknada za vrijeme nezaposlenosti i pomoć za vrijeme nezaposlenosti

Ured za zapošljavanje (Arbeitsamt)

Prava na davanja kod prevelikih dugova:

- Od 1999. godine vrijede nova pravila kod nesposobnosti plaćanja privatnih osoba (potrošačka insolventija) sa mogućnošću otpisa ostatka dugova.

Informacije kod Savjetovališta za previsoke dugove

Potpora obrazovanja

- BaföG: Potpora obrazovanja, ovisna od primanja osobe koja se nalazi na obrazovanju (učenika/učenice ili studenta/studentkinje), bračnog partnera i roditelja, u obliku dodatka, odnosno kod studenata/studentkinja do polovine iznosa kao dodatak i kao beskamatni zajam. Najviši iznos za van roditeljskog doma smještene studente/studentkinje: € 585 mjesečno.

nadležnost:

Ustanova za potporu obrazovanja

Pomoć za povratnike/povratnice u zanimanje

- Pomoć ovisna o primanju uz troškove uzdržavanja i obrazovanja za vrijeme i po prekidu zaposlenosti roditelja, pri tome do € 130 mjesečno za troškove brige o djetetu.

Ured za zapošljavanje

Posebna prava kod samohranih roditelja i davanja istima:

- Predujam za uzdržavanje: Samohrani roditelj dobiva do 72 mjeseca, a najduže do djetetove 12. godine života predujam za uzdržavanje, ako za svoje dijete od drugog roditelja koji je obavezan za uzdržavanje ne dobiva ili dobiva nedovoljno ili neredovito uzdržavanje. Akontacija iznosi kod djece do 6. godine starosti mjesečno € 111 u starim, odnosno € 97 u novim pokrajinama, kod djece od 6 godine starosti € 151 odnosno € 134.

Ured za omladinu

nadležnost:

- Alimentacija za brigu o djetetu:
Samohrane majke imaju pravo da im otac djeteta do treće godine poslije poroda plaća uzdržavanje, ako one zbog njegovanja i odgoja zajedničkog djeteta nisu u stanju da rade. Otac djeteta
- Troškovi brige o djetetu i vođenja domaćinstva (od poreza oslobođen iznos za domaćinstvo) mogu se poreski uvažiti Ured za finansije (Finanzamt)
- Samohranim roditeljima pružaju se povoljniji uslov, npr. i kod socijalne pomoćii kod novca za odgoj. vidi nadležna mjesta za navedena davanja

Posebna prava obitelji sa retardiranim članovima ili članovima kojima je potrebna njega i davanja istima:

- Roditelji retardirane djece imaju pravo na davanja iz osiguranja za njegu i, ako ista nisu dovoljna, na socijalnu pomoć. Veći izdaci za retardiranu djecu mogu se poreski uvažiti. Retardirane osobe imaju pravo na medicinsku, stručnu i socijalnu rehabilitaciju. Blagajna za njegu (u pravilu kod zdravstvenog osiguranja), Socijalnog ureda, Finanzamta, Opskrbnog ureda, Ureda za zapošljavanje

Prava stranaca/strankinja i davanja istima:

- Prikazana prava i davanja vrijede i za strance/strankinje koji žive u Njemačkoj, ako imaju pravo na boravak ili odobrenje boravka. Ovisno o pravnom statusu stranca mogu postojati ograničenja. vidi nadležna mjesta za dotična davanja, Informacije savjetovalištima

Socijalna pomoć na koju ne postoji zakonsko pravo:

Fondovi saveza i pokrajina i pomoćni fondovi

nadležnost:

Ako zakonska socijalna davanja ne dolaze u obzir ili ako ista nisu dovoljna, onda možete zatražiti pomoć kod različitih fondova. Pomoć se pruža ovisno o primanjima ili u vrlo teškim životnim situacijama.

- Pomoć Saveznog fonda "Majka i dijete - zaštita nerođenog života" (Mutter und Kind – Schutz des ungeborenen Lebens) različito prema saveznoj pokrajini
- Pomoć Pokrajinskog fonda ("Obitelj u nuždi" ili druge ("Familie in Not")) različito prema saveznoj pokrajini
- Pomoć pomoćnog fonda općina i okruga (samo u nekim općinama i okruzima) različito prema općini odnosno okrugu
- Pomoć crkvenih pomoćnih fondova Crkvena savjetovališta

Savjetovanje

Postoje brojna savjetovaništa kojima se možete obratiti sa specijalnim pitanjima i problemima, koji bi mogli igrati ulogu kod odluke o nastavljanju ili prekidu trudnoće. Savjetovaništa za trudnoću, koja i sama često nude dalje ponude savjetovanja, pružiti će Vam pomoć da nađete koje za Vas dolazi u obzir. Brojne dnevne novine objavljuju redovito ponude savjetovaništa sa svog područja. Informacije o ponudama savjetovaništa daju i dobrotvorna udruženja i općinske, gradske i okružne uprave. Slijedeća lista se odnosi na savjetodavne službe koje Vam mogu pružiti važne informacije kod specifičnih problema vezanih za trudnoću:

Savjetovanje u koju svrhu?

- Problemi u partnerstvu, braku, obitelji i opći životni problemi, također i kod odvojenog života razvoda braka
- Poteškoće kod odgoja, razvoja, problemi u odnosima u obitelji
- Dugovi
- Nasilje u partnerstvu/braku/obitelji
- (strahovanje) od nasljedstvom ili prenatalnim oštećenjem prouzrokovane bolesti ili retardiranosti
- Zdravstveni problemi kao što su droge, ovisnosti, sida
- Zakoni i prava za strance/strankinje

Gdje?

- Savjetovaništa za brak, obitelj i život, pro familia
- Savjetovaništa za djecu, mlade i roditelje (Odgojna i obiteljska savjetovaništa)
- Savjetovaništa za dužnike
- Kuće za žene, Centri za zaštitu djece, telefonsko savjetovanje kod savjetovaništa i hitnih slučajeva, telefonskog dušobrižništva
- Liječnica/liječnik, savjetovanište za trudnice, pro familia, humano genetska savjetovaništa
- Liječnik/liječnica, savjetovaništa za droge, ovisnosti, sidu
- Savjetovaništa dobrotvornih udruženja (Arbeiterwohlfahrt, Caritas, Deutsches Rotes Kreuz, Diakonisches Werk, Paritaetischer Wohlfahrtsverband)

Prilog 2

Krivični zakonik (izvodi):

§ 218 – Prekid trudnoće

(1) Tko prekine trudnoću bit će kažnjen kaznom zatvora do tri godine ili novčanom kaznom. Radnje čije djelovanje nastane prije nego što se oplodjeno jaje ugnjezdi u maternicu ne tretiraju se kao prekid trudnoće u smislu ovog zakona.

(2) U osobito teškim slučajevima kažnjava se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina. Vrlo teški slučaj postoji u pravilu onda, ako počinitelj

1. radi protiv volje trudnice ili
2. lakomisleno prouzrokuje opasnost od smrti ili neko teško zdravstveno oštećenje trudnice.

(3) Ako trudnica počini ovo krivično djelo, kažnjava se kaznom zatvora do jedne godine ili novčanom kaznom.

(4) Sam pokušaj je kažnjiv. Trudnica se ne kažnjava zbog pokušaja.

§ 218 a – Nekažnjivost prekida trudnoće

(1) Činjenično stanje § 218 ne postoji, ako

1. trudnica traži prekid trudnoće i liječniku potvrdom shodno članu 219 stav 2 rečenica 2 dokaže da je najmanje tri dana prije zahvata bila na savjetovanju,
2. prekid trudnoće vrši liječnik i
3. od začeća nije prošlo više od dvanaest tjedana.

(2) Prekid trudnoće izvršen od strane liječnika uz saglasnost trudnice nije protuzakonit, ako je po mišljenju liječnika prekid trudnoće potreban kad se sagleda trenutne i buduće životne prilike trudnice, te da bi se otklonila opasnost po život ili opasnost od teških posljedica za tjelesno i duševno zdravstveno stanje trudnice i ako se ta opasnost ne može otkloniti na neki drugi prikladan način.

(3) Uvjeti člana 2 ispunjeni su kod prekida trudnoće koji je uz saglasnost trudnice izvršio liječnik, ako je po saznanju liječnika prema trudnici počinjen protupravni čin shodno članovima 176 do 179 krivičnog zakonika, ako postoje opravdani razlozi za pretpostavku da je došlo do trudnoće na osnovu tog čina, te da od dana začeća nije prošlo duže od 12 tjedana.

(4) Trudnica se ne kažnjava prema članu 218, ako prekid trudnoće poslije savjetovanja (član 219) izvrši liječnik i od dana začeća nije prošlo duže od dvadesetidva tjedna. Sud može da odstupa od kazne shodno članu 218, ako se trudnica u vrijeme zahvata nalazila u velikoj nevolji.

§ 218 b – Prekid trudnoće bez liječničkog utvrđenja; neispravno liječničko utvrđenje

1) Tko u slučajevima člana 218a stav 2 ili 3 izvrši prekid trudnoće, bez pismenog utvrđenja liječnika, da su ispunjeni uvjeti člana 218a stav 2 ili 3, biti će kažnjen kaznom zatvora do godine dana ili novčanom kaznom, ako djelu shodno članu 218 ne prijete kazna. Tko kao liječnik i pored svog boljeg znanja donese netočno utvrđenje o uvjetima člana 218a stav 2 ili 3 prema rečenici. 1, bit će kažnjen kaznom zatvora do dvije godine dana ili novčanom kaznom, ako djelu shodno članu 218 ne prijete kazna. Trudnica prema rečenici 1 ili 2 nije kažnjiva.

(2)

§ 218 c – Liječničko kršenje obaveza prilikom prekida trudnoće

(1) Tko prekine trudnoću,

1. bez da ženi pruži priliku da navede razloge svoje želje za prekid trudnoće,
2. bez da liječnički savjetuje trudnicu o značenju zahvata, osobito o toku, posljedicama, rizicima, mogućim psihičkim i fizičkim rezultatima,
3. bez da se u slučajevima člana 218a stavovi 1 i 3 na osnovu liječničkog pregleda uvjerio o trajanju trudnoće,
4. premda je ženu savjetovao u slučaju člana 218a stav 1 i prema članu 219

bit će kažnjen kaznom zatvora do godine dana ili novčanom kaznom, ako se djelo ne kažnjava shodno članu 218.

(2) Trudnica prema stavu 1 nije kažnjiva.

§ 219 – Savjetovanje trudnice u teškoj konfliktnoj situaciji

(1) Savjetovanje služi zaštiti nerodjenog života. Isto treba biti vršeno sa namjerom da se ženu ohrabri za nastavak trudnoće i da joj se ukaže na perspektive za život sa djetetom; isto joj treba pomoći da donese odgovornu i

savjesnu odluku. Pri tome ženi mora postati jasno, da svako nerodjeno dijete u svakoj fazi trudnoće ima vlastito pravo na život i da zbog toga shodno pravnim propisima prekid trudnoće dolazi u obzir samo u iznimnim situacijama, ako bi za ženu u slučaju nastavka trudnoće došlo do takvog opterećenja koje dostiže granicu podnošljivosti. Savjetovanje treba ženi da pruži savjete i pomoć, te da pridonese tome, da žena savlada momentalnu tešku konfliktnu situaciju u vezi s trudnoćom. Sve ostalo regulira Zakon o konfliktima prilikom trudnoće.

(2) Savjetovanje prema Zakonu o konfliktima prilikom trudnoće treba biti izvršeno od strane priznatog savjetovaništa za konfliktne situacije prilikom trudnoće. Savjetovanište po izvršenom savjetovanju treba trudnici izdati potvrdu sa datumom zadnjeg savjetovanja i prezimenom trudnice prema Zakonu o konfliktima prilikom trudnoće. Liječnik koji vrši prekid trudnoće ne dolazi u obzir kao savjetnik.

Prilog 3

Medicinske ustanove pro familia

**Centar za planiranje obitelji
»Familienplanungszentrum
e.V.«**

Mauritius-Kirch-Straße 3
10365 Berlin

☎ 0 30 / 55 33 67 92

**pro familia
Institut za planiranje e.V.
obitelji**

Hollerallee 24
28209 Bremen

☎ 04 21/ 3 40 60 10

pro familia-Zentrum

Liebigstraße 9
35390 Gießen

☎ 06 41 / 9 70 96 13

**Familienplanungszentrum
e. V.**

Bei der Johanniskirche 20
22767 Hamburg

☎ 0 40 / 4 39 28 22

pro familia-Zentrum
Frankfurter Straße 133a
34121 Kassel

☎ 05 61 / 2 74 83

pro familia-Zentrum
Quintinsstraße 6
55116 Mainz

☎ 0 61 31 / 2 87 66 66

pro familia-Zentrum
Lahnstraße 30

65428 Ruesselsheim

☎ 0 61 42 / 1 34 10

pro familia-Zentrum
Mainzer Straße 106

66121 Saarbrücken

☎ 06 81 / 6 45 67

Broschüren der pro familia

Folgende Broschüren können Sie – soweit vorrätig – in den pro familia-Beratungsstellen erhalten oder in der Bundesgeschäftsstelle der pro familia, Stresemannallee 3, 60596 Frankfurt am Main, Tel.: 0 69 / 63 90 02 sowie beim pro familia Internetservice unter <http://www.profamilia.de> anfordern.

Broschürenreihe Verhütungsmethoden

- **Das Kondom**
- **Die Spirale**
- **Die Pille**
- **Die Portiokappe**
- **Das Diaphragma**
- **Chemische Verhütungsmittel**
- **Sie haben bis zu 72 Stunden Zeit...**
Informationen über »Pille danach« und »Spirale danach«
- **Sterilisation**

Broschürenreihe Körper und Sexualität

- **Menstruation**
- **Körperzeichen weisen den Weg**
Möglichkeiten der Fruchtbarkeitswahrnehmung
- **Sexualität und körperliche Behinderung**
- **Sexualität und geistige Behinderung**
- **Sexuell übertragbare Krankheiten**
- **Schwangerschaftsabbruch**

Broschürenreihe Schwangerschaft

- **Vorgeburtliche Untersuchung**
- **Unerfüllter Kinderwunsch**

Broschürenreihe Sexualität und Älterwerden

- **Wechseljahre**

Informationsmaterialien für junge Leute

- **Für junge Leute** (Hinweiskarte auf die Arbeit der pro familia)
- **Kondom. Pariser. Gummi. Präser(vativ)**

Broschüren und Informationsmaterialien für ausländische Ratsuchende

- **Wer bietet was auf dem Gebiet der Familienplanung, Sexualität und Partnerschaft, bei Fragen der Gesundheit?**
- **Empfängnisregelung – womit?**
(Beide Broschüren in Arabisch, Englisch, Französisch, Griechisch, Italienisch, Persisch, Polnisch, Portugiesisch, Rumänisch, Russisch, Serbokroatisch, Spanisch, Türkisch)
- **Kondom. Pariser. Gummi. Präser(vativ)**
(In Arabisch, Griechisch, Persisch, Polnisch, Rumänisch, Russisch, Serbokroatisch, Türkisch)

Pokrajinska udruženja pro familia

Baden-Württemberg

Haußmannstraße 6
70188 Stuttgart
☎ 07 11 / 2 59 93 53

Bayern

Türkenstraße 103/I
80799 München
☎ 0 89 / 33 00 84-0

Berlin

Kalkreuthstraße 4
10777 Berlin
☎ 0 30 / 2 13 90 20

Brandenburg

Gartenstraße 42
14482 Potsdam
☎ 03 31 / 7 40 83 97

Bremen

Hollerallee 24
28209 Bremen
☎ 04 21 / 3 40 60 60

Hamburg

Kohlhöfen 21
20355 Hamburg
☎ 0 40 / 34 33 44

Hessen

Schichaustraße 3-5
60314 Frankfurt/Main
☎ 0 69 / 44 70 61

Mecklenburg- Vorpommern

Barnstorfer Weg 50
18057 Rostock
☎ 03 81 / 3 13 05

Niedersachsen

Steintorstraße 6
30159 Hannover
☎ 05 11 / 30 18 57 80

Nordrhein-Westfalen

Hofaue 21
42036 Wuppertal
☎ 02 02 / 2 45 65 10

Rheinland-Pfalz

Schießgartenstraße 7
55116 Mainz
☎ 0 61 31 / 23 63 50

Saarland

Mainzer Straße 106
66121 Saarbrücken
☎ 06 81 / 6 45 66

Sachsen

Weststraße 56
09112 Chemnitz
☎ 03 71 / 3 55 67 90

Sachsen-Anhalt

Richard-Wagner-Str. 29
06114 Halle
☎ 03 45 / 5 22 06 36

Schleswig-Holstein

Marienstraße 29-31
24937 Flensburg
☎ 04 61 / 9 09 26 20

Thüringen

Bahnhofstraße 27/28
99084 Erfurt
☎ 03 61 / 6 43 85 14

Ihre nächste Beratungsstelle

Stempel der Beratungsstelle

PRO FAMILIA tritt für den verantwortlichen Umgang mit knappen Ressourcen ein. Wenn Sie diese Broschüre nicht mehr benötigen, geben Sie sie bitte an Interessierte weiter. *Vielen Dank.*